

Kreditgivning i bank efter en finansiell kris

Anders Nilsson och Peter Öhman

Efter en finanskris kännetecknas banktjänstemäns bedömningar av låneansökningar av en påtaglig försiktighet. I den aktuella studien, som bedrivits inom ramen för CERs verksamhet, konstaterar Anders Nilsson och Peter Öhman att den påvisade försiktigheten kan kopplas samman med det s.k. Baselregelverket, bankens strategi och styrning samt faktorer på individnivå. För en bank kan en återhållsam kreditgivning ge positiva effekter i form av färre kreditförluster, men samtidigt riskerar lönsamma affärsmöjligheter att gå förlorade. Forskningsresultaten har tidigare publicerats i den internationella tidskriftsartikeln "Better safe than sorry: defensive loan assessment behaviour in a changing bank environment" (Nilsson och Öhman, 2012).

Inledning och syfte

Siffror från statistiska centralbyrån (SCB) visar att svenska bankers kreditgivning till företag minskade med mer än 20 procent de två åren närmast efter det att finanskrisen slog till. Detta indikerar att finanskrisen tvingade fram flera förändringar av betydelse för bankernas verksamhet.¹ Ett exempel är de nya kapitaltäckningsreglerna inom det s.k. Basel-regelverket. Ett annat exempel är att bankerna fick anledning att se över sina strategier och styrsystem. Sammantaget handlar förändringarna i stor utsträckning om att bankerna ska hantera sina risker på ett mer effektivt sätt än tidigare.²

I den internationella debatten diskuteras bland annat vilka konsekvenser den pågående utvecklingen inom banksektorn kan få för bankerna och de banktjänstemän som handlägger låneansökningar. Likaså i vilken mån bedömningarna präglas av särskild försiktighet i spåren av gjorda uppstramningar.³ Något som särskilt behöver uppmärksammas är de felbedömningar som banktjänstemän kan göra. Ett typ I-fel innebär att man avslår låneansökningar som skulle kunna återbetalas med ränta och ett typ II-fel betyder att man beviljar låneansökningar som visar sig resultera i kreditförluster.⁴

Syftet med denna studie var att kartlägga i vilken utsträckning låneansökningar bedöms med särskild försiktighet i efterdyningarna av en finanskris, hur försiktigheten kan ta sig uttryck samt vilka förklaringar och effekter som en sådan återhållsamhet kan förknippas med.

¹ Wahlström (2009).

² Goddard et al. (2009).

³ Power (2004; 2009).

⁴ Deakins och Hussain (1994a; 1994b).

Tillvägagångssätt

Våra empiriska data hämtades från en av de fyra stora svenska affärsbankerna. I den aktuella banken handlägger banktjänstemännen låneansökningar och presenterar sina bedömningar för en kreditkommitté. Kreditkommittén fattar sedan beslut om huruvida låneansökningarna ska beviljas eller inte. Vid tidpunkten för studien bedrev banken ett internt förändringsarbete med utgångspunkt från tidigare kreditförluster och det införda Baselregelverket. Förändringsarbetet handlade om att banktjänstemännen skulle minska kreditriskerna genom att låta sig guidas mer aktivt av bankens styrsystem, men också om att de i större utsträckning än tidigare skulle fokusera på låntagarnas framtida återbetalningsförmåga och verka för en större andel "helkunder", dvs. kunder med huvuddelen av sina finansiella affärer hos banken.

Vi intervjuade 76 banktjänstemän med ansvar för att handlägga låneansökningar från små och medelstora företag. Vi säkerställde att det bland de medverkande fanns såväl män som kvinnor och såväl erfarna som mindre erfarna banktjänstemän med varierande utbildningsbakgrund. Våra preliminära resultat diskuterades och förankrades i en gruppdiskussion med fem av de intervjuade banktjänstemännen.

Analysen genomfördes i form av en innehållsanalys där intervjumaterialet kategoriserades med hänsyn till olika faktorer med anknytning till graden av försiktighet i bedömningarna. Vidare listades förklaringar till och effekter av en återhållsam kreditgivning. I gruppdiskussionen presenterade vi våra preliminära analyser, vilka utvärderades och förfinades av de medverkande.

Resultat

Av de 76 intervjuade banktjänstemännen gav inte mindre än 67 stycken ett eller flera uttryck för att låneansökningar bedöms med särskild försiktighet i efterdyningarna av en finanskris. En dryg tredjedel av de medverkande betonade betydelsen av att kräva olika former av säkerheter av potentiella låntagare för att undvika kreditförluster. En av deltagarna uttryckte sig på följande sätt:

Jag gör tuffare bedömningar numera, allt i enlighet med kraven på säkerheter och annan riskbegränsning. Tidigare försökte jag se möjligheter hos alla potentiella låntagare men efter ett par kreditförluster och några avslag från kreditkommittén tänker jag numera helt klart mera på att banken inte ska förlora pengar än på bankens intjäningsmöjligheter.

Inte minst framhölls vikten av att följa bankens riktlinjer inom ramen för styrsystemet för att därigenom reducera risken för kreditförluster. Detta kan illustreras med hjälp av nedanstående uttalande:

Numera använder vi verkligen styrsystemet. Det har gjort att jag fått upp ögonen för risk och att jag blivit mer försiktig i mina bedömningar än tidigare.

Ett annat tecken på särskild försiktighet var att mer än hälften av de intervjuade banktjänstemännen betonade att deras handlingsutrymme vid bedömning av låneansökningar blivit starkt begränsat:

Numera finansierar vi nästan aldrig fullt ut. Det aktuella företaget ska vara finansiellt starkt för att få låna pengar.

Det visade sig finnas tre förklaringar till det minskade handlingsutrymmet. En förklaring var finanskrisen och den svaga ekonomin i allmänhet. En andra förklaring var den tilltagande regleringen och fokuseringen på efterlevnad av bankens interna riktlinjer och styrsystem. En tredje förklaring var att bankerna tidigare kunnat konkurrera sinsemellan med hjälp av lånevillkoren, men att denna möjlighet nu kraftigt reducerats till följd av att nya interna riktlinjer införts. Förklaringarna kan relateras till ökad riskmedvetenhet i enlighet med följande uttalande:

Nu ser vi mer till riskerna än till möjligheterna att tjäna pengar. Allt ska bedömas utifrån ett "worst-case" scenario.

Den kundkategori där det visade sig finnas ett handlingsutrymme runt lånevillkoren var helkunderna. Vikten av att satsa på denna kundkategori belystes på följande sätt av en av de medverkande:

Bankens strategi betonar att helkunderna är viktiga. Vi kan erbjuda dem mer förmånliga villkor.

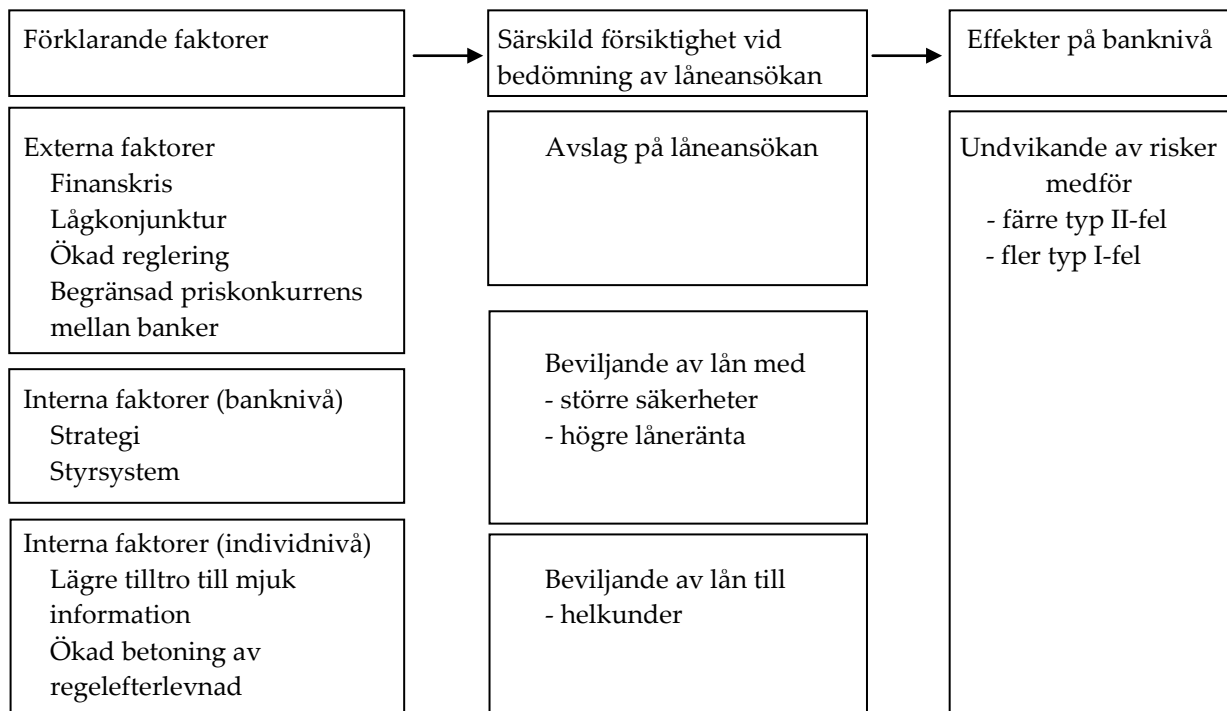
Slutdiskussion

Studiens resultat visar att bedömningar av låneansökningar görs med särskild försiktighet i efterdyningarna av en finanskris. Resultaten visar också att externa och interna faktorer ligger bakom denna försiktighet och att mer återhållsamma bedömningar får effekter för banken. I Figur 1 på nästa sida åskådliggör vi våra resultat i form av en modell.

Den särskilda försiktigheten yttrar sig dels genom att låneansökningar avslås i större utsträckning än tidigare, dels genom att lånevillkoren kännetecknas av ökade krav på säkerheter och högre låneränta. För att lättare få lån och för att kunna erhålla mer förmånliga lånevillkor är det nära nog nödvändigt att den potentiella låntagaren blir helkund i banken.

Förklaringarna till den särskilda försiktigheten återfinns på olika plan. På makronivå framträder flera faktorer. För det första har en finanskris stor påverkan på banktjänstemännens agerande och för det andra påverkas beteendet även av en allmänt

svag konjunktur. Dessa båda omständigheter ligger bakom ökande kreditförluster och vikande lönsamhet i banksektorn generellt. För det tredje medför ökad reglering en tilltagande försiktighet när regleringen handlar om att skapa större säkerhetsmarginaler kopplade till bankers risktagande. För det fjärde spelar konkurrens-situationen på bankmarknaden in. Begränsas möjligheten att konkurrera med prissättning på lån så minskar banktjänstemännens befogenheter att förhandla om lånevillkor.

Figur 1. Särskild försiktighet, förklarande faktorer samt effekter på bank- och individnivå.

På banknivå tenderar både strategi och styrning att bidra till återhållsam kreditgivning.⁵ I synnerhet gäller det om strategin innehåller delvis motstridiga inslag (att både fokusera på potentiella låntagares framtida återbetalningsförmåga och sträva efter att undvika kreditförluster) samtidigt som styrningen premierar det andra inslaget (att undvika kreditförluster) på bekostnad av det första (att bedöma den framtida återbetalningsförmågan). Utöver detta minskar banktjänstemännens tilltro till mera subtila intryck från möten med potentiella eller befintliga låntagare eller andra s.k. "mjuka faktorer" som varken uppmärksammas eller mäts i bankers styrssystem.⁶ Den starkare betoningen av interna riktlinjer och regelefterlevnad bidrar också till mönstret.

⁵ Wilson och Eilertsen (2010).

⁶ Udell (2008).

För banken resulterar den särskilda försiktigheten i en betoning av att undvika risker snarare än av att göra lönsamma affärer. Strävandena efter att minska antalet typ II-fel kan reducera kreditförlusterna, vilket ger positiva signaler i bankens styrsystem. Samtidigt avslås en större andel låneansökningar som skulle ha kunnat återbetalas med ränta och därigenom ha förbättrat bankens lönsamhet. Dessa typ I-fel uppmärksammas inte alls i bankens styrsystem.

Att ensidigt förlita sig på ett styrsystem kan få både positiva och negativa effekter.⁷ Å ena sidan minskar bankens riskexponering, vilket kan ge färre typ II-fel. Arbetssättet för banktjänstemännen blir också mer enhetligt med avseende på vilken information de ska ta hänsyn till i sina bedömningar. I så måtto kan arbetet effektiviseras. Å andra sidan minskar bankens möjligheter att öka intäkterna, vilket blir följderna om typ I-felen tilltar i omfattning. Ett standardiserat arbetssätt riskerar dessutom att medföra att viss information inte beaktas trots att den kan vara väsentlig för en lånebedömning. Det är inte självklart att likformiga procedurer går hand i hand med situationsanpassade bedömningar av låneansökningar.⁸ Varje låneansökan innehåller unika inslag och de potentiella låntagarna har sina speciella egenskaper och bakgrunder. Det kan vara värdefullt att inte alltid nöja sig med att följa en förutbestämd handläggningsprocedur, utan att vid behov även sätta sig in i "mjuka faktorer". Man kan också fråga sig i vilken mån det är möjligt att kombinera ett standardiserat låneförfarande med en helkundsstrategi som bygger på att skraddarsy lösningar för enskilda aktörer så att dessa blir eller förblir långsiktigt lojala mot banken.

Den föreslagna modellen i Figur 1 behöver prövas och förfinas i vidare studier. En möjlighet vore att pröva den på ett bredare underlag av banktjänstemän och att ta hjälp av statistiska metoder. Det vore också värdefullt att kartlägga de inbördes sambanden mellan de förklarande faktorerna i modellen. Avslutningsvis vill vi lyfta fram möjligheterna att studera vad ett återhållsamt förhållningssätt till kreditgivning och ett begränsat handlingsutrymme kan innebära, på kort respektive lång sikt, för enskilda banktjänstemän vid olika banker och på olika bankkontor.

⁷ Anthony (1965).

⁸ Ashforth och Lee (1990); Power (2004; 2009).

Referenser

Anthony, R.N. (1965), *Planning and Control Systems: A Framework for Analysis*, Harvard Business School Press, Boston.

Ashforth, B.E. och Lee, R.T. (1990), "Defensive behavior in organizations: a preliminary model", *Human Relations*, Vol. 43, Nr. 7, s. 621-648.

Deakins, D. och Hussain, G. (1994a), "Financial information, the banker and the small business: A comment", *British Accounting Review*, Vol. 26, Nr. 1, s. 323-335.

Deakins, D. och Hussain, G. (1994b), "Risk assessment with asymmetric information", *International Journal of Bank Marketing*, Vol. 12, Nr. 1, s. 24-31.

Goddard, J., Moyneux, P. och Wilson, J.O.S. (2009), "The financial crisis in Europe: Evolution, policy responses and lessons for the future", *Journal of Financial Regulation and Compliance*, Vol. 17, s. 362-380.

Nilsson, A. och Öhman, P. (2012), "Better safe than sorry: Defensive loan assessment behaviour in a changing bank environment", *Qualitative Research in Accounting & Management*, Vol. 9, Nr. 2, s. 146-167.

Power, M. (2004), "The nature of risk: The risk management of everything", *Balance Sheet*, Vol. 12, Nr. 5, s. 19-28.

Power, M. (2009), "The risk management of nothing", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 34, Nr. 6-7, s. 849-855.

Udell, G.F. (2008), "What's in a Relationship? The case of commercial lending", *Business Horizons*, Vol. 51, Nr. 2, s. 93-103.

Wahlström, G. (2009), "Risk management versus operational action: Basel II in a Swedish context", *Management Accounting Research*, Vol. 20, Nr. 1, s. 53-68.

Wilson, J.W. och Eilertsen, S. (2010), "How did strategic planning help during the economic crisis?", *Strategy and Leadership*, Vol. 38, Nr. 2, s. 5-14.